

Wetenswaardigheden van de kleine karekiet

Rudy Schippers

Eerder is in De Korhaan van 2012 al het nodige verteld over de ervaring met kleine karekieten bij Oud Naarden (Schippers 2012). Sinds die tijd is er veel onderzoek geweest met betrekking tot de populatie aan de Gooimeerkust. In de afgelopen jaren zijn hier bijna 10.000 kleine karekieten van een ring voorzien en zijn er veel gegevens verzameld, vooral ook van hun biometrie. Sinds kort heeft Pascal Gijsen als databeheerder van de Gooise ringgroep die gegevens geordend en is Folkert de Boer in staat geweest om heel wat van die data te analyseren.

Nestjongen kleine karekiet, 6-7 dagen oud. 5 juli 2015

Foto: Rudy Schippers

Broedseizoen

De eerste kleine karekieten die tegen eind april arriveren zijn vooral vogels van 2-4 jaar oud. De mannetjes komen mogelijk enkele dagen vroeger, maar dat maakt niet veel uit. De meeste kleine karekieten, en vooral vogels die het jaar daarvoor geboren zijn, arriveren pas in de tweede helft van mei tot begin juni.

In een koud voorjaar is het jonge riet nog erg kort en is hun favoriete voedsel, luizen in het groene riet, nog niet beschikbaar. In dat geval leven de vogels van insecten, die ze aantreffen in de

aangrenzende struweelzone. Pas wanneer het jonge riet ongeveer 100 cm hoog is, wordt een begin gemaakt met het bouwen van een nest aan drie of vier rietstengels, waarin ze 3-5 eieren in leggen. De meeste nesten zijn te vinden op een hoogte van ongeveer 50-100 cm boven het water met de grootste concentratie in de richting van open water en dus veel minder naar de landzijde.

Wanneer het riet jong is en nog snel groeit, is het mogelijk, dat door de verschillende groeisnelheden van afzonderlijke stengels het open nest scheef komt te liggen met alle gevolgen van dien voor de eieren of jonge vogels.

Nesten aan droge, oude rietstengels hebben dat probleem niet.

De laatste twee jaren is het een koud voorjaar geweest en dan is er nauwelijks gelegenheid voor een tweede broedsel. In andere jaren zijn de omstandigheden gunstiger met meer tijd voor een tweede poging tot broeden. Voor Europa gaat men uit van een gemiddelde van 1,2 broedsels per jaar. Nadat het eerste nest met jonge vogels is uitgevlogen zijn er wederom nog minstens zes weken nodig om een tweede broedsel succesvol te maken. Die zes weken worden besteed aan het nest, het leggen van eieren en het broeden daarop voor ongeveer 10-12 dagen, waarna de jongen geboren worden. Jonge vogels verlaten het nest 10-12 dagen nadat ze uit het ei gekropen zijn, waarna de ouders nog ongeveer twee weken voor ze zorgen. Voedsel voor de jongen bestaat vooral uit luizen, die ze in het riet verzamelen, muggen en andere kleine insecten. Aanvankelijk wordt dit alleen door het mannetje gebracht, maar wanneer de jongen wat groter zijn helpt ook het vrouwtje met zoeken naar voedsel. De eerste jonge vogels zijn in het Gooi te zien vanaf de derde week van juni. Omdat de meeste vogels pas tegen eind mei/begin juni arriveren is het niet verwonderlijk, dat de meeste jonge karekieten pas tegen eind juli rond beginnen te vliegen.

Eind juli, begin augustus zit het riet vol met kleine karekieten, zowel ouders als

jonge vogels. Jonge vogels kunnen bij voldoende voedsel nog ongeveer twee weken in de omgeving van het broedgebied blijven en zwerven daarna uit naar alle richtingen (dispersie). Jonge vogels uit andere streken nemen dan hun plaats in, zodat de soort ook in september nog volop aanwezig is. De laatste kleine karekieten verlaten het Gooi in oktober.

Kleine karekieten zijn heel plaats-trouw

Uit de ringgegevens is gebleken, dat een groot deel van onze broedende karekieten zelf aan de Gooimeerkust is geboren of in de nabijheid daarvan. Meer dan 90% van alle vogels die geringd waren bleken die ring in een voorafgaand jaar aan het Gooimeer gekregen te hebben. Kennelijk komen de meeste eerstejaars vogels terug naar de omgeving van hun geboorteplaats. Dat bleek vooral toen we gingen ringen bij Oud Valkeveen en daar meer dan 50 kleine karekieten in de netten kregen die op Oud Naarden geboren waren, een afstand van ongeveer 300 m. Dit uitwaaieringseffect hadden we al eerder vastgesteld, toen we in 2011 gingen ringen bij de NTKC-camping in Huizen en daar een aantal teruggekomen Oud Naarden karekieten konden vangen op 1000 m afstand van hun geboortegrond.

Slechts 40% van de jonge karekieten, en mogelijk zelfs iets minder, overleeft de eerste winter. Welk percentage daarvan terugkeert naar hun geboorteplaats om te broeden is niet helemaal duidelijk. De populatie van een jaar oude vogels van Oud Valkeveen bestaat dus uit zowel lokale vogels als vreemdelingen. Meer details zijn moeilijk te krijgen, omdat lang niet alle vogels die hier zitten ook daadwerkelijk geringd worden. Ook weten we niet hoeveel kleine karekieten terugkeren naar de omgeving van hun geboorteplaats. Wanneer de vogels eenmaal hier gebroed hebben komt meer dan 40% van de geringde exemplaren in het derde en daarvan eveneens meer dan 40% in het vierde jaar terug. Ze vestigen zich dan vrijwel exact op dezelfde locatie met een precisie van slechts enkele tientallen meters. En dan te bedenken dat ze in die tussentijd ruim 10.000 km gevlogen hebben. In de literatuur wordt vermeld dat kleine karekieten vooral monogame

vogels zijn, waarbij het mannetje met hetzelfde vrouwtje paart als in het jaar daarvoor. Dat is opmerkelijk, omdat mannetjes en vrouwtjes tijdens de trek niet samen optrekken en elkaar pas in het volgend seizoen terugzien. Dit fenomeen komt bij meer soorten vogels voor, zoals roofvogels en steltlopers, die in verschillende gebieden overwinteren, om in het broedseizoen weer bij elkaar te komen. Ook ooievaars trekken niet samen op en komen niet tegelijk terug op het nest. Het is de bedoeling daar in de komende periode meer aandacht aan te besteden middels vergelijking van specifieke mannen en vrouwen die meerdere keren terugkeren.

Aantal broedparen bij Oud Valkeveen

In 2014 en daarvoor is het aantal broedparen vastgesteld op basis van minstens twee vangsten van een vrouwtje tijdens het broedseizoen waarbij de schatting voor zowel Oud Naarden als bij Oud Valkeveen uitkwam op ongeveer 25 paar kleine karekieten. Inmiddels gaan we er van uit dat alle vogels hun best doen om de netten te vermijden, vooral wanneer ze er eenmaal in gezeten hebben. We ervaren, dat maar weinig vogels zich meerdere keren laten vangen. De vangst van een vrouwtje met actieve broedvlek (stadium voordat de jongen het nest verlaten) wordt nu beoordeeld als aanwijzing voor een broedend paartje, omdat vrouwtjes tijdens het broeden op korte afstand foerageren. Dit hebben we kunnen vaststellen aan het feit dat alle vrouwtjes die meerdere keren gevangen zijn iedere keer in hetzelfde net zaten, of daar vlakbij gevangen werden. Dit nieuwe beoordelingscriterium resulteert in een veel hogere broeddichtheid van wel 75 paartjes en mogelijk zelfs wel 100 over een kustlijn bij Oud Valkeveen van 360 m. Dit betekent dat de gemiddelde afstand tussen de nesten minder dan 10 meter bedraagt. Daarmee wordt de aanduiding in de literatuur als kolonievogel een stuk acceptabeler, vooral ook omdat de meeste nesten te vinden zijn nabij het open water.

Aantal broedparen bij Oud Valkeveen

In 2014 en daarvoor is het aantal broedparen vastgesteld op basis van minstens twee vangsten van een vrouwtje tijdens het broedseizoen waarbij de schatting

voor zowel Oud Naarden als bij Oud Valkeveen uitkwam op ongeveer 25 paar kleine karekieten. Inmiddels gaan we er van uit dat alle vogels hun best doen om de netten te vermijden, vooral wanneer ze er eenmaal in gezeten hebben. We ervaren, dat maar weinig vogels zich meerdere keren laten vangen. De vangst van een vrouwtje met actieve broedvlek (stadium voordat de jongen het nest verlaten) wordt nu beoordeeld als aanwijzing voor een broedend paartje, omdat vrouwtjes tijdens het broeden op korte afstand foerageren. Dit hebben we kunnen vaststellen aan het feit dat alle vrouwtjes die meerdere keren gevangen zijn iedere keer in hetzelfde net zaten, of daar vlakbij gevangen werden. Dit nieuwe beoordelingscriterium resulteert in een veel hogere broeddichtheid van wel 75 paartjes en mogelijk zelfs wel 100 over een kustlijn bij Oud Valkeveen van 360 m. Dit betekent dat de gemiddelde afstand tussen de nesten minder dan 10 meter bedraagt. Daarmee wordt de aanduiding in de literatuur als kolonievogel een stuk acceptabeler, vooral ook omdat de meeste nesten te vinden zijn nabij het open water.

Aantallen binnen Europa

De kleine karekiet is een algemene vogel van Zuid - Scandinavië tot diep in Rusland en de noordkust van het Middellandse Zeegebied. De schatting van aantallen binnen Europa variëren tussen 2,7 en 5 miljoen paartjes. Tijdens de najaarstrek vliegen er naar schatting tussen de 10 en 19 miljoen kleine karekieten naar het zuiden. Bij die schatting zetten we echter een groot vraagteken omdat die mede gebaseerd is op veldwaarnemingen. In Nederland gaat dat onder meer via het bBroedvogel Monitoring Project (BMP) van Sovon, waarbij de locatie van zingende mannen wordt vastgelegd. Wanneer de zang op een aantal plaatsen bij opvolgende bezoeken wordt genoteerd die dicht bij elkaar liggen, wordt die als bewijs beschouwd voor de aanwezigheid van een broedpaar. De gehanteerde fusieafstand daarvoor bij broedvogelinventarisaties is 100 m, terwijl wij bij Oud Valkeveen op 10 meter en zelfs minder uitkwamen. We vermoeden daarom dat het werkelijke aantal broedparen een stuk hoger ligt.

In zo'n mangrovebos vindt de kleine karekiet 's winters voldoende insecten

Foto: Paul Keuning

Vertrek naar het zuiden

De ouders verlaten het broedgebied halverwege augustus, de mannetjes iets eerder dan de vrouwtjes, terwijl jonge vogels pas zo'n twee weken later volgen. Binnen Europa vliegen kleine karekieten vooral 's nachts. Wanneer ze het Gooi verlaten, kunnen ze de volgende ochtend in België zitten, waar veel terugmeldingen vandaan komen. Daarnaast hebben we terugmeldingen van bij het Gooimeer door ons geringde vogels ontvangen uit Frankrijk, Spanje en Portugal, maar tot nu toe niet uit Afrika. In Zuid - Europa en Afrika bestaat hun belangrijkste voedsel niet meer uit luizen, maar uit een variatie van insecten.

Ze overwinteren niet in Nederland, hoewel er op 1 januari 2012 bij Oud Naarden een kleine karekiet gevangen werd, wat een unicum voor West - Europa bleek te zijn. Tijdens een vakantie in Zuid - Spanje is het mogelijk om daar in de winter kleine karekieten tegen te komen. Dit betreft een populatie van lokale standvogels, die iets kleiner zijn en kortere vleugels hebben. Vergelijkbare populaties zijn ook van bekend Noord - Marokko tot aan Tunesië en zijn mogelijk verwant aan de Afrikaanse karekiet, maar daar lopen de meningen over uiteen.

Migratie naar Afrika

Vanuit het Iberisch schiereiland vliegen onze kleine karekieten naar Marokko. Er zijn indicaties dat van daar uit twee verschillende routes genomen worden door jonge en oudere vogels. Vooral de eerstejaars vogels volgen de lange kusttroute naar het zuiden. Oudere vogels beginnen vanaf Marokko met de ruim 1500 km lange reis over de Sahara die ze met een korte tussenlanding in twee dagen overbruggen. Er is berekend dat ze dat met een gemiddelde snelheid van ongeveer 50 km per uur doen. Hun vlucht begint na zonsondergang en eindigt pas de volgende dag, wanneer ze ook nog eens 4-6 uur in de zon vliegen alvorens een rustplaats te zoeken. Dat zijn vaak droge rivierbeddingen (wadi's) met nog wat vegetatie of schaduwrijke rotsen. Die route door de Sahara is vooral in de herfst uitermate zwaar. Ze kunnen profiteren van wat wind in de rug, maar ze vliegen wel in droge lucht met hoge temperaturen. Aan de hand van vondsten van dode vogels in wadi's en andere plaatsen vermoedt men dat er veel slachtoffers vallen tijdens die herfstreis door de woestijn.

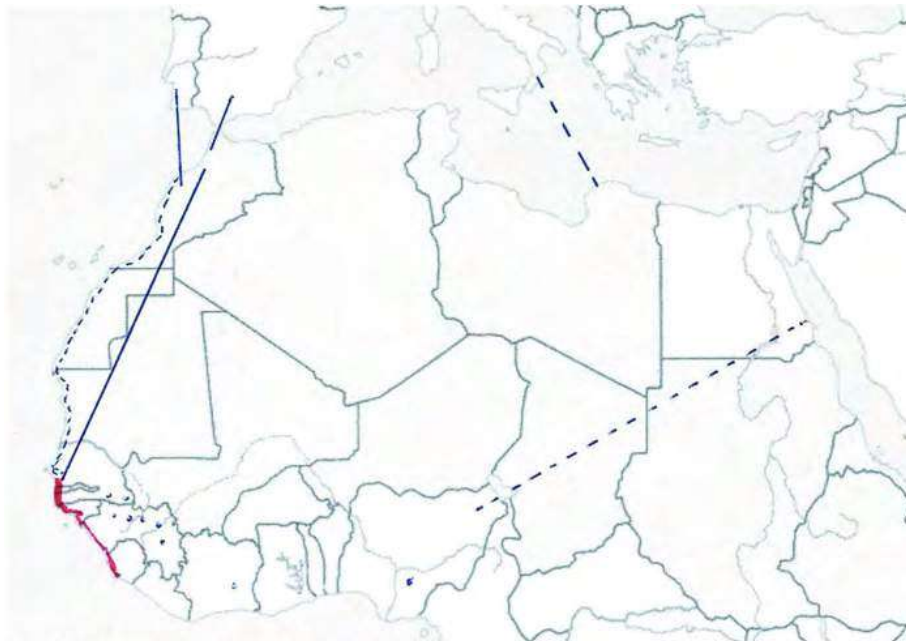
Barrières

Kleine karekieten moeten een aantal grote barrières over, zoals een zee, hoge bergen of de woestijn. Een deel van de vogels uit Engeland en Ierland vliegt

via West- Portugal in zuidelijke richting over zee, om halverwege Marokko aan land te komen, terwijl de meeste West Europese kleine karekieten de veel kortere route via Gibraltar nemen. (Figuur1) Centraal- Europese karekieten vliegen via Italië naar Oost - Libië of via de Levant naar Egypte. Oost - Europese kleine karekieten vliegen via Egypte naar de Soedan of naar het zuidwesten in de richting van Tsjaad en Oost - Nigeria. Kleine karekieten uit de Oekraïne en Rusland hebben nog een extra barrière te nemen. Om de bergen van de noordelijke Kaukasus te vermijden, vliegen ze via de Krim over de Zwarte Zee om in het relatief lage deel van Turkije te landen. Bij slecht weer onderweg worden ze gedwongen om via de kust van Georgië te vliegen en daarna over de bergen van de zuidelijke Kaukasus naar Noordoost - Turkije. In de Chorokidelta bij Batumi worden tijdens de herfsttrek grote aantallen kleine karekieten gevangen, die er heel fit uitzien en veel vet hebben, klaar om de klim naar boven te beginnen. Deze vogels hebben eerst een tocht over de Zwarte Zee gemaakt om daarna over hoge bergen te moeten en uiteindelijk een barre tocht van zo'n 2000 km over de woestijn. Oost - Europese karekieten overwinteren in hoofdzaak in de savannes, maar exacte gegevens daarover zijn op dit moment beperkt.

Kennis over migratieroutes

Deze is gedeeltelijk ontleend aan ringgegevens van terugvangsten en aan waarnemingen in het veld. Voor de kleine karekiet zijn er in verhouding met andere naar Afrika trekkende zangvogels, maar heel weinig terugmeldingen bekend van geringde vogels. Er zijn ook maar weinig veldwaarnemingen in Afrika van Europese kleine karekieten. Moderne technieken, waarbij gebruik gemaakt wordt van geolocators, bieden nieuwe mogelijkheden om de vogels tijdens hun reis te volgen. De lichtsensor van een geolocator registreert de daglengte aan de hand waarvan de breedtegraad bepaald kan worden. Met het vastleggen van de tijd van zonsopkomst en ook die van zonsondergang kan de lengtegraad bepaald worden en de combinatie daarvan geeft bij benadering de positie van de vogel aan. Dit is altijd een ruwe inschatting met een precisie van ongeveer 100 km.

Figuur 1. Migratieroutes van Europese karekieten: ---- Midden en Oost Europa. — West Europa oudere vogels en terugreis ----- herfst jonge vogels Rood: mangroves Stippen: savannes

Trekroutes kleine karekiet

Middels een serie metingen kan daaruit de route bepaald worden.

Er is een begin gemaakt met gegevens ontleend aan Finse en Tsjechische kleine karekieten die waren voorzien van een geolocator. Op dit moment wachten we de resultaten af van een aantal Bulgaarse vogels die vorig jaar zo'n geolocator meekregen en hopen, dat ze dit voorjaar wederom gevangen kunnen worden en de geolocators geanalyseerd kunnen worden.

Overwintering in mangroves en savannes

Het artikel van Leo Zwarts e.a. in *Ardea* beschrijft dat er gedurende de winter grote aantallen kleine karekieten te vinden zijn in de mangrovebossen (Zwarts et al. 2014). Vanwege het vrijwel onbegeenbare gebied zijn terugmeldingen van geringde vogels daar niet te verwachten. Bird Life International (2010) vermoedt dat 50-80 % van de West- en Noord-Europese kleine karekieten daar naar toe gaat. Het betreft hier voornamelijk mangroves langs de kust en bij riviermondingen van Zuid - Senegal, Gambia en Guinee Bissau met afnemende aantallen naar het zuiden tot aan Sierra Leone toe. Andere karekieten overwinteren in de savannezone met hoog gras en wijd verspreide lage boompjes in het relatief

droge gebied ten noorden van Guinee. Uit recent vrijgegeven informatie over de trekroutes van Belgische vogels is gebleken, dat ook een klein percentage doorvliegt naar de savannezone van Ivoorkust en Ghana. Vogels van landen uit Midden - Europa overwinteren verder van de West - Afrikaanse kust af. De meest zuidelijke waarneming van een Europese kleine karekiet komt uit het zuiden van Nigeria.

De terugreis in het voorjaar

Tijdens hun overwintering worden de slagpennen geruid. Wanneer de jonge vogels Nederland verlaten, hebben zij een gemiddelde vleugellengte van 64 mm en na de rui is dat 66 mm geworden, het mannetje iets langer dan het vrouwtje. Met die langere vleugels beginnen ze in het voorjaar aan de terugreis. Daarbij maken ze gebruik van koele luchtstromen op grote hoogte met wind in de rug in tegenstelling tot de warme, droge lucht op de heenreis. Metingen middels geolocators hebben aangetoond dat de reisduur over de Sahara gedurende de herfst en tijdens de voorjaarstrek even lang duurt. Dit is opmerkelijk omdat ze bij de terugreis niet alleen langere vleugels hebben, maar ook nog eens een sterkere wind in de rug. In het voorjaar zijn er meer zandstormen in de Sahara,

waardoor de vogels soms gedwongen worden om terug te vliegen of een andere route te nemen. Deze zandstormen kunnen eveneens voor veel slachtoffers zorgen.

Tot slot

Bij het ringstation van Oud Valkeveen zijn vrijwilligers die mee willen helpen met diverse ringactiviteiten meer dan welkom. Voor meer informatie en ook voor vragen over dit artikel kunt u een mailtje sturen naar vrs.hetgooi@gmail.com.

Geraadpleegde literatuur

Adamic P., Emmenegger T., Briedis M., Gustafsson L., Henshaw I., Krist M., Laaksonen T., Liechti F., Prochazka P., Salewski V & Hahn S. 2016. Barrier crossing in small avian migrants. www.researchgate.net/publication/294573013.

Hahn S., Bauer S. & Liechti F. 2009. The natural link between Europe and Africa – 2.1 billion birds on migration. *Oikos* 118: 624-626

Kennerley, P. & Pearson, D. 2010. Reed and Bush Warblers. *Helm Identification guide*: p. 354-363.

Papazoglou C., Kreiser K., Waliczky Z., Burfield I., 2004. Birds in the European Union: a status assessment. Wageningen, The Netherlands: Bird-Life International. p. 40-41.

Schippers, R.R. 2012. Vogelringstation Oud Naarden. 3e kwartaaloverzicht 2012. *De Korhaan* 46(5): 173-176. Mededeling Vogelringstation Het Gooi nr. 7.

Zwarts L., Bijlsma R.G., van der Kamp J & Wymenga E..2009. Living on the edge: Wetlands and birds in a changing Sahel. KNNV Publishing, Zeist. p 444-449.

Zwarts L. van der Kamp J., Klop E., Sikkema M & Wymenga E. 2014. West African mangroves harbour millions of wintering European warblers. *Ardea* 102 (2): 121-130 .